

VITA

NAGY LÁSZLÓ

PÉTER HANÁK (UREDNIK) POVIJEST MAĐARSKE

(Hanák Péter [szerk.]: Magyarország története. Zagreb, 1995.)

A szerzői munkaközösség által készített, de Hanák Péter nevével jelölt munka 1995-ben került kiadásra a zágrábi „Barbat” Kiadó gondozásában. A horvát nyelvű fordítás a Budapesten 1991-ben kiadott „The Corvina History Of Hungary From Earliest Time Until The Present Day” című mű alapján készült változatlan formában, amihez Dr. Drago Roksandić, a horvát nyelvű kiadás egyik fordítója és horvát szerkesztője írt előszót. Hanák Péter egy József Attila versrészlettel vezeti be a magyar történeti szintézist, amelynek vezérgondolata: „Rendezni végre közös dolgainkat.” A magyarság és szomszédai között évszázadok óta fölhalmozódott vitás kérdések rendezésének szándéka kétségtelenül csak üdvözölhető célkitűzés, ám az ilyen céllal készült munka fokozott felelősséget ró, mindenekelőtt a felelős szerkesztőre. Egy nem megfelelő interpretálás ugyanis éppen az ellenkező hatást érheti el, amint az, értesülesem szerint, a horvát történészek és más, Magyarország története iránt érdeklődő horvát olvasók között be is következett. Pedig Horvátország lakosságának nagy többsége azon szomszédaink közé tartozik, ahol – saját több éves horvátországi tapasztalataim szerint is – a pozitív érzések az uralkodók irántunk mind értelmiségi, mind egyéb körökben. 1918 óta most fordult a jóindulatú érdeklődés a többszáz esztendő közös múlt felé és szeretnének minél többet megtudni erről a közös múltról, főként azon századok történetéből, amelyekben a magyar–horvát kapcsolatok zavartalanok, sőt sokszor szinte testvériesek voltak.

Előljáróban ki kell jelentenem, hogy véleményem szerint ez a munka számos szempontból nem felel meg sem a mottóként jelölt célnak, sem a közös történelmünk iránt érdeklődő horvátok jogos elvárásainak. Első kifogásom az, hogy a terjedelmi arányokat meghatározó szerkesztő nem szakított azzal a térségünkben főként 1949 után eluralkodott szemlélettel, miszerint az emberiség és az egyes nemzetek „igazi” történelme 1917-tel kezdődött, s minden ami azelőtt – főként a régebbi korokban – végbement, csupán amolyan mellékesnek, vagy legalább is kevésbé fontosnak minősülő „előtörténet”. Ez a szemlélet elavult volt már a 70-es, 80-as években is, hat esztendővel a gyökeres rendszerváltozás után pedig egyenesen anakronisztikusnak tekinthető. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a kötet egyes részei, az azokban található adatok és megállapítások is elavultak voltak már a hetvenes években is és nem tükrözik még az akkori magyar történettudomány újabb eredményeit sem. Minden túlzás nélkül elmondható, hogy Hanák Péter és Dr. Drago Roksandić honfoglalásunk ezerszáz éves évfordulóján egy olyan magyar történeti szintézist adott a horvát olvasók kezébe, amely egyfelől többszörösen torzító tükörben mutatja nemzeti históriánkat, s ugyanakkor jogos sérelemérzetet kelthet a magyarokban is, a horvátokban is.

Alapvetően negatív kritikámat az alábbi adatokkal kívánom alátámasztani:

Magyarország történetének első hatszáz esztendejét mindössze a terjedelem 14%-a tárgyalja. Ezt látva óhatatlanul fölmerül nem csak a magyar, de a külföldi olvasóban is a kérdés: ennyire jelentéktelen helyet foglalna el hazánk történetében a honfoglalás és az államalapítás; Árpád-házi királyaink küzdelme az európai színvonalú államalakulat megteremtéséért és megvédéséért a keletről, délről és nyugatról indított támadások ellen; vagy az Anjouké, Luxemburgi Zsigmondé és Hunyadi Mátyásé? Vajon mi vezérelte Hanák Pétert, amikor csupán ennyire értékelte – vagy így leértékelte – mindazokat, akik új hazát teremtettek a magyarságnak, akik a töröknek is századokon át ellenállni tudó virágzó birodalmat építettek Közép-Európában és akik az akkori Európa legtekintélyesebb uralkodói közé számítottak? Hiszen csaknem ekkora terjedelmet kapott a kötetben az 1526 és 1790 közötti időszak tárgyalása! Ez a két és fél évszázad kétségtelenül jelentős szakasza nemzeti történelmünknek, de mégsem lehet egyen-

értékű az első hatszáz év történetével. Am még ennél is kirívóbb a terjedelmi aránytalanság, ha azzal vetjük össze az elmondottakat, hogy az összterjedelem 34%-a az 1790–1918 között történetekkel foglalkozik. Ismét fölmerül a kérdés: vajon milyen megfontolások, vagy rendező elv alapján kapott történelmünk ezen 128 esztendeje nagyobb terjedelmet, mint a honfoglalást követő kilenc évszázad *összesen*? Igaz, hosszabban tárgyalja a szintézis e kilenc évszázadánál az 1918-at követő huszonhét esztendő történetét is, ezzel azt dokumentálva, hogy a Károlyi-forradalmat és a Tanácsköztársaságot, valamint a Horthy Miklós nevével fémjelzett alig több mint két és fél évtizedet a szerkesztő legalább olyan jelentősnek tekinti Magyarország életében, mint a II. József halálával záruló kilenc évszázadnyi időszakot. Az azután már megint érthetetlen, hogy ha a legújabb kor ilyen indokolatlan prioritást élvez, akkor miért kapott csupán ennél kétharmaddal kevesebb terjedelmet „A szocialista úton” című, négy évtizedig tartó szakasz?

Ez az önkényes terjedelemmegoszlás érhető tetten akkor is, ha aszerint vizsgáljuk a szintézist, hogy annak hányad része foglalkozik a nemzeti történelmünk élvonalába tartozó folyamatokkal, eseményekkel és mennyi a másod- vagy harmadvonalba tartozókkal. Az igazán fontos, életbevágó honvédő küzdelmekkel Szent Istvántól a tatárjárás idején át a törökellenes küzdelmekkel bezáróan az összterjedelem 8%-a foglalkozik. Ugyanakkor a szöveg 11%-a tárgyalja a mindenképpen másodvonalba tartozó Habsburg-ellenes harcokat és más polgárháborúkat. Am még nagyobb az aránytalanság ha azt vesszük számba, hogy a harmadvonalba sorolható osztályharcok (parasztfelkelések, munkásmozgalmak és forradalmak) kétszer annyi terjedelmet kaptak, mint a magyar történelem sorsdöntő eseményei. Legjobb tudomásom szerint ilyen aránytalanságok az utóbbi 10–15 esztendőben megjelent magyar történeti szintézisekben már nem találhatók.

A kötet szerkesztője számomra érthetetlen szempontok alapján határozta meg azt is, hogy a magyar történelem kimagasló jelentőségű, vagy az érdeklődés előterében álló személyiségei közül kivétel mekkora terjedelmet foglalkoztasson. Hunyadi Mátyás például egymaga kétszer akkora terjedelmet kapott a könyvben, mint Károly Róbert, Nagy Lajos és Luxemburgi Zsigmond együttesen. Vajon miféle okok, indokok születtek ezt az aránytalanságot? Csupán találgatni lehet, mert bármilyen szempontból vizsgáljuk is e négy uralkodókat tetteit és elért eredményeit, mindegyikük legalább olyan eredményes volt és legalább olyan európai ismertségre tett szert egymagában is, mint a különben valóban elismerésre méltó I. Mátyás, aki azonban semmilyen téren sem szárnyalta túl a Hunyadi-ház súlyát és tekintélyét megalapozó Luxemburgi Zsigmondot.

Am ha lehet, még az Anjouknál és Luxemburgi Zsigmondnál is mostohábban bánik a szerkesztő a törökellenes harcokat, a hazánk védelmét szervező és a törököt kiűző XVI–XVII. századi Habsburg-házi királyainkkal, vagy a vérüket hazánk területén hullató fővezéreikkel. Még jó eset, ha nevük egyáltalán említésre kerül, az is a legtöbb esetben negatív jelzők kíséretében. Szöges ellentétben a XVIII. századi Habsburg-házi magyar-horvát királyokkal, akik általában történelmi értékükkel arányos terjedelmet és méltatást kaptak a kötetben. Félreértések elkerülése végett: III. Károly, Mária Terézia vagy II. József vitathatatlanul kiváló uralkodók voltak, ám ilyennek tekinthető például az az I. Ferdinánd is, akiről alig esik szó a kötetben, s talán az a tevékenység is megérdemelt volna néhány méltató szót, amit a trónra került Rudolf Magyarország védelme, vagy amit I. Lipót a török kiűzése érdekében kifejtett.

E korszak uralkodói közül egészen más elbírálásban részesülnek az erdélyi fejedelmek. Főként azok, akik a Habsburg-házi királyainkkal ellentétben döntő többségükben nem szabad választás, hanem külső fegyveres erőszak útján kerültek hatalomra és a Portát maguk mögött tudva amolyan „kis szultánokként” bántak alattvalóikkal. Különösen kirívó viszont, hogy éppen az a Báthory István kapta talán a legkevesebb méltatást közülük, aki a rendek szabad akaratából került hatalomra, fejedelemeként megeremtette Erdély „igazi aranykorát”, lengyel királyként pedig európai hírnevet szerzett magának és még vallásilag is toleráns volt egy ugyancsak intoleráns időszakban. Mindezek ellenére személyével és tetteivel tizedannyi terjedelmet foglalkozik, mint például Bethlen Gáboréval vagy II. Rákóczi Ferencével. Talán az orosz hódító törekvéseket két évszázadra visszavető Báthory István még 1995-ben is olyan „persona non grata” lenne a magyar történetírásban, akinek méltatása sérti az elmúlt évtizedek kéretlen „nagy testvér”-ének érzékenységet? Vagy Báthory erdélyi fejedelemeként valami nagy mulasztást követett volna el azzal, hogy nem folytatta elődeinek, a két Szapolyainak végső soron török érdekeket is szolgáló Habsburg-ellenes harcát?

A protestáns erdélyi fejedelmek által vezetett küzdelmek általában is kiemelt terjedelmet kaptak a könyvben, azonban ugyancsak sajátos interpretálásban. Nem csak az a körülmény került elhallgatásra, hogy ezek a harcok milyen mértékben szolgálták a török érdekeket, hanem mások is. Így például nincs

szó azok irreális célkitűzéseiről, de arról sem, hogy ezek a pusztító *polgárháborúk* milyen óriási vérvesztéseket okoztak az anyagiak mellett nemcsak a törökellenes védelmi harcot pénzzel és emberállománnyal segítő szomszédos országokban, de a Királyi Magyarországon is. Igaz, a magyar marxista történetírásban amolyan „szentségtörés” számba ment még annak a felvetése is, hogy bizony ezeknek a küzdelmeknek meghatározó jegye volt a *polgárháborús* jelleg. Pedig már régóta közismert tény, hogy bármelyik Habsburg-ellenes küzdelmünk idején Magyarország lakosságának jelentős része – némelykor nagyobb hányada – Habsburg-házi magyar királyaink oldalán, azok zászlaja alatt harcolt. Akkor viszont vajon miért nem sorolják ezeket a fegyveres harcokat a polgárháborúk közé? Hiszen a polgárháborút még a marxista történetiszemlélet is a következők szerint definiálta: a polgárháború nem más, mint egy nemzetben, vagy országon belül valamely politikai csoportosulásnak egy vele szemben álló, ellentétes érdekű csoportosulással, a maga érdekeinek megfelelő társadalmi rendszerért vívott fegyveres harca. Vajon mennyiben nem felelnek meg ezeknek a kritériumoknak az 1526 és 1849 között zajló magyarországi Habsburg-ellenes küzdelmek?

Egy több szerző által írt történeti szintézisben kétségtelenül nehéz megvalósítani a minden tekintetben és részletben egységes történetiszemléletet. Azonban úgy vélem, hogy a szemléleti eklekticizmusnak is van egy olyan határa, aminek az átlépése már nem megengedhető. Főként olyan esetben, amikor nincs is feltüntetve, hogy melyik részt valójában ki írta. Ilyenkor a kötetet jegyző főszerkesztőnek – jelen esetben Hanák Péternek – kell magára vállalnia a felelősséget a szemléleti sokféleségért. Ebben a szintézisben ugyanis a kezdetektől 1711-ig terjedő részt kirívóan elfogult, egyoldalú kálmánista-centrikus szemlélet uralja, kiegészülve az „ösi ellenségünk a német (Habsburg) hódító” nézettel, jöllehet a magyar történettudomány már a heveses évek végétől megkérdőjelezte mindkét felfogás helytállóságát, akárcsak a szintén tetten érhető transzilvánizmus dominanciáját. Ezt az avitt szemléletet a XVIII. és XIX. századi részek esetében felváltja egy sokkal modernebb, liberális történetfelfogás. Az 1918-at követő események és folyamatok tárgyalása viszont döntő részben igyekszik megfelelni a munka írása idején uralkodó pártállami elvárásoknak. Ám a szintézis írása és a mostani horvát nyelvű kiadása között már több mint másfél évtized telt el, s közben történt némely változás a magyarországi viszonyokban is. Mindezt figyelembe véve érthetetlen a számomra, hogy miért kellett – vagy szabad volt-e egyáltalán – 1995-ben egy ilyen több szempontból is elavult munkát *változatlan formában* megjelentetni? Vajon nem csupán Hanák Péter, de a horvát változat szerkesztői is olyan tökéletesnek és közös problémáinkat rendezni képes műnek tekintették ezt a munkát, amelyik már nem szorul semmiféle átdolgozásra, de még a hibák kijavítására sem?

Pedig ez utóbbiak is ugyancsak sűrűn fellelhetők ebben a magyar történeti szintézisben. Nincs hely és mód rá, hogy az összes ténybeli pontatlanságot, valótlan állítást, tudatos, vagy tájékozatlanságból fakadó ferdtést felsoroljam. Ezért arra szorítokozom, hogy főként a saját szűkebb kutatási területemen fellelhetőkről szóljak – azokról sem a teljesség igényével – s a többiekre legfeljebb utalásszerűen reflektáljak.

Először arról az egész kötetben végighúzódo, általános érvényű pontatlanságról kívánok szólni, hogy egyetlen helyen sem szerepel a Magyar–Horvát Királyság megnevezés, jöllehet a munka 1918-ig tárgyalja a mindkét ország területén zajló eseményeket. Ez a pontatlanság egy horvát nyelvű kiadásban még fölöslegesen sértő momentumnak is tekinthető. Pedig azt a tényt, hogy a Magyarországnál száz évvel korábban keresztény állammá vált Horvát Királyság önállóságot élvező állam volt mind a középkori magyar birodalomban, mind a Habsburgok Dunai Monarchiájában, olyan „nemzetietlennek” egyáltalán nem nevezhető történészek is elismerték és hangsúlyozták, mint például Salamon Ferenc, Takáts Sándor, Károlyi Árpád, vagy Szekfű Gyula. Közismert tény, hogy Horvátországnak külön országgyűlése volt és bizonyos közös érdekeken – előbb a Velence, majd a törökök részéről fenyegető veszélyen – túl a közös uralkodók személye kapcsolta össze a két országot. A horvát nyelvű kiadás magyar, illetve horvát szerkesztői azonban nem csupán a Magyar–Horvát Királyság megnevezést kerültek el következetesen – noha a könyv foglalkozik a Horvát Királyságban történetekkel is – de egyáltalán beleszóltak a horvátokat az 1918 előtti Magyarországon élt olyan nemzetiségek közé, akik nem rendelkeztek önálló állammal. A horvát olvasók mindezt joggal sérelmezhetik – s tudomásom szerint nagyon sokan már most sérelmezik is –, akárcsak több más tapintatlanságot. Így például azt, hogy hiányoznak a könyvből olyan kiemelkedő horvát–magyar, vagy magyar–horvát személyiségek, mint például a két Verancsics (Antal és Faustus) Brodarics István, Dudith András, Berislóvi Péter, Draskovics György, Statileo János, Sztancsics Márk, Zrínyi György, vagy Prépostvári Bálint. Akárcsak azt, hogy olyan történelmi kiválóságok, akiket a horvát történetírás egyértelműen a saját nemzeti hősének tekint, a könyvben kizárólag magyarokként szerepelnek. Ezek esetében szerintem föltétlenül illetet volna megjegyezni, hogy a XIX. század előtti

Magyar–Horvát Királyságban általános jelenségnek számított az egyszerre több nemzethez való tartozás érzete, a vegyes identitástudat. Emiatt tehát joggal tekintheti több nemzet a saját hőségének is nemcsak a Zrínyieket, vagy Jurisich Miklóst, de jóformán a magyar történelem legtöbb jeles, kiemelkedő személyiségét is. Elegendő arra utalni, hogy a „nemzeti” uralkodóháznak tekintett Árpád-házi magyar királyok közül egynek sem volt magyar felesége, s legalább annyi magyar etnikum mutatható ki az Anjou-, a Habsburg-, a Jagello-, vagy a Luxemburgi-házakból származó királyainknál, mint az Árpád-háziak többségénél. Am például a Hunyadiakat is joggal tekintheti a sajátjának is a magyar mellett a román vagy a szerb nemzeti történetírás, akárcsak bizonyos egykori felvidéki nagy családok tagjait a szlovák is. Az egyes magyar kortársai által „cseh disznó”-nak némely csehek részéről pedig „magyar kutya”-nak titulált Luxemburgi Zsigmond, ez a sok nyelven beszélő, a több királyi mellé német-római császári koronát is szerző uralkodónk például oly egyértelműen magyar identitású volt, hogy halálos betegen hazahozatta magát, mert magyar földben kívánt nyugodni, Szent László földi maradványai mellett. Am ki vonná kétségbe II. Rákóczi Ferenc magyar identitását, jöllehet családfáját végigvizsgálva megállapíthatjuk, hogy felmerő között túlsúlyban volt a nem magyar etnikum? Folytathatnánk a sort Petőfi Sándorral és oly sok más kiválósággal, akiket egyszerre tekinthet a sajátjának több nemzet, etnikum is, ami különben, meggyőződésem szerint, csak emeli bármelyik személy történelmi értékét, nagyságát. Éppen ezért rendkívül sajnálatos hibának tartom egy éppen a „közös dolgaink rendezését” célul tűző magyar történeti szintézis esetében az e téren mutatkozó hiányosságokat, amelyek a tapintatlanság mellett ténybeli pontatlanságnak is minősülnek.

Pontatlanságok, ténybeli tévedések, vagy tudatos csúsztatások persze az elmondottakon túl is bőven fellelhetők, különösen a kezdetektől az 1711-ig szóló részben. Nemzeti történelmünknek az a szakasza, amit a magyar munkák általában „Honfoglalás és kalandozások” címszó alatt tárgyalnak, a horvát nyelvű kiadásban az „Osvajanje i napadi” fejezetcímét viseli, ami magyarul „Hódítás és támadások”-at jelent. A helyes és pontos megjelölés horvátul „Osvajanje domovine i avanturistički vojni pohodi” lett volna. (Igaz, az angol cím sem pontos, amely változatból a horvát kiadást fordították („The Conquest and the raids” – bár ebben legalább a „raids” közelebb áll a tényekhez és elfogadhatóbb, mint a horvát cím.) Ha már a fejezetcímeknél tartunk, méltánytalannak és a magyar nemzeti identitástudatot sértőnek tekintem azt, hogy a Magyar–Horvát Királyság lakosságának jelentős hányadát kiirtó tatárjárás és IV. Béla királyunk második országépítése nem érdemelt ki egy különálló részt a kötetben. Ehelyett két olyan fejezetbe szétörvelve került tárgyalásra, amelyek az „Učvršćivanje feudalne države” (A feudális államhatalom megszilárdítása), illetve a „Borbe s barunima” (Harcok a bárókkal) címetek viselik. Ez a súlyos nemzeti sorscsapás, majd az azt követő megújulás talán volt olyan értékű és jelentőségű esemény a magyarság életében, mint a XVII. századi kuruc küzdelem, vagy az 1919-es Tanácsköztársaság története. Ez utóbbiak ugyanis külön fejezeteket kaptak a kötetben „Naprijed, kuruci, naprijed!” (Előre, kurucok előre!), illetve „Sovjetska Republika” (Szovjet Köztársaság) címek alatt. Igaz, nem kapott külön fejezetet az 1956-os magyar forradalom és függetlenségi küzdelem sem. Ennek történetéről legfeljebb a sorok közt olvashat valamit a külföldi olvasó, azt is meglehetősen hiányos és sajátos interpretálásban.

Rátérve a ténybeli pontatlanságokra, illetve a tudatos, vagy a tudatlanságból fakadó tényferdítésekre, szembeötlő az, ami Szigetvár 1566-os ostromáról olvasható. A német birodalmi segélyerő ugyanis, kötetben írtakkal ellentétben, nem várazokozott „tétlenül” Győrnél, mert egyes részei már júniusban felszabadították Veszprémet és Tatát, júliusban pedig Gesztes várát. Az augusztusban személyesen is táborba szállt Miksa császár és magyar–horvát király pedig nem amiatt nem sietett Zrínyi Miklós megsegítésére, mert, „nem akarta rizikónak kitenni a Bécs védelmére tartogatott haderőt”, hanem azért, mert augusztus végén és szeptemberben ez a hadsereg egészségügyi okok miatt harcképtelen, mozgáshatálatlan volt. Ebben az időben ugyanis – akárcsak 1542 szeptemberében Buda alatt – olyan szörnyű járvány, a „magyar betegségnek” nevezett pestis jellegű kór pusztított a Győr környéki birodalmi táborban, amelynek több tízezer estek áldozatul. Érthetetlen, hogy ez a tény miért nem szerepel ebben az 1995-ben megjelent magyar történeti szintézisben sem? Hiszen beszámolt már róla az 1566-ban tábori főorvosként a birodalmi sereg sorai közt tartózkodó Jordán Tamás 1576-ban, Frankfurtban megjelent „Pestis phaenomena” című munkája, amelynek vonatkozó szemelvényei különben 1984-ben magyarul is megjelentek *Waczulik Margit*: A táguló világ magyarországi hírmondói. XV–XVII. század című munkájában. Vagy talán ennek a szomorú ténynek a közlése nem illik bele az „ősi ellenségünk a német (Habsburg) hódító” szemléletébe? Akárhogy legyen is, mindez semmiképpen sem öregbíti egy 1995-ben megjelent magyar történeti szintézis tudományos hitelét.

Hasonló tudatlanságról vagy a tények tudatos felderítéséről árulkodik az a megállapítás is, mely szerint az 1591-es esztendő „egy hosszú békés periódus” előzte meg a magyar történelemben. Hanák Péter, vagy e rész szerzője ne tudna arról a két évtizedes szüntelen hősi harcról, amelyet főként a magyar és horvát végvári vitézek és főúri bandériumok harcosai folytattak a drinápolyi békét követően a török ellen? Egy kisebb könyvtári történeti munka és szépirodalom foglalkozik ezekkel a magyar–horvát közös harcokkal, amelyek ebben a szintézisben még említésre sem kerülnek. Igaz, alig esik szó magáról a tizenöt éves háborúról is, amelyben pedig oly sok magyar és nem magyar katona áldozta életét és amelynek korántsem törvényszerűen bekövetkező kedvezőtlen végződése századokra beárnyékolta mind a magyarok, mind a horvátok sorsának alakulását. Hiszen 1604-ben már egy karnyújtásnyira volt az Oszmán Birodalom összeomlása és a Magyar–Horvát Királyság főlzabradulása a pusztító török elnyomás alól. A nyolcvanas évek elején számos tanulmány, monográfia és szintézis jelent meg erről a problémáról. Mindez elkerülte volna az 1995-ben megjelenő kötet szerkesztőinek a figyelmét?

A történelmi tényekkel szöges ellentétben áll a szintézis azon állítása is, hogy Bocskai István *valaha is* Bethlen Gábort jelölte volna fejedelmi utódjául. Már legalább 1839 óta köztudott tény, hogy az első kijelölt utód Báthory Gábor volt, a végrendeletbe pedig – máig tisztázatlan módon – Homonnai Drugeth Bálint neve került, akit viszont a Bocskait gyűlölő erdélyiek nem választottak meg. A „török közt postálkodó” Bethlen Gábor annyira súlytalan személyiség volt ebben az időben, hogy a neve fejedelmként szóba sem került sem Bocskai kassai udvarában, sem Erdélyben. Az is köztudott tény, hogy Báthory Gábor nem 1609-ben került a fejedelmi székbe, mint ahogyan az e szintézisben szerepel, hanem 1608 tavaszán. A 74. oldalon különben szinte hemzsegnék a téves, vagy tudatosan valótlan állítások. Néhány ezek közül: Rimay János semmiképpen sem mondható a XVII. század „legnagyobb magyar poétájának”. Többek között már csak azért sem, mert ő a verseit a XVI. században írta, annak a Balassi Bálintnak a követőjeként, aki viszont méltán tekinthető *azon század* legnagyobb magyar poétájának. Az pedig már 1976 óta köztudott és általánosan elfogadott tény, hogy Bocskai István 1605-ös kiáltványát Európa uralkodóihoz és nemzeteihez nem Alvinczy Péter írta, mint ahogyan az e könyvben szerepel, hanem Káthay Mihály kancellár, akinek érvrendszerét különben átvette az 1606-os pápai memorandumában az a Verancsics Faustus is, akinek a neve említésre sem került ebben a munkában. Az is már szinte ősidők óta ismert, hogy Bocskai külföldi propagandistája nem Szenczi Molnár Albert volt, hanem Bocatius János, aki emiatt súlyos börtönbüntetést is szenvedett. Az első magyar nyelvtant és szótárt sem Szenczi adta ki, amint ez itt olvasható. A nyelvtant Sylvester János készítette és nyomtatta ki Nádasdy Tamás segítségével már egy fél évszázaddal korábban, a szótárt pedig a már említett Verancsics Faustus 1595-ben, amit 1605-ben kibővítve újra megjelentettek, de ekkor sem Szenczi Molnár Albert!

A Bethlen Gáborról szóló fejezetben szinte alig található olyan megállapítás, ami ne lenne hiányos, pontatlan vagy éppen a közismert tényekkel ellentéző. Trónra kerülése korántsem úgy ment végbe, mint ahogyan az itt olvasható. Az sem felel meg a tényeknek, hogy Ausztriának és Csehországnak 1608 óta *Erdély* lett volna szövetsége, hanem a valóságban a Királyi Magyarországgal. Bethlen sohasem „ostromolta” Bécsset, csupán messziről, lőtávolon kívülről szemlélte a várost 1619 őszén, s még onnan is nagyon gyorsan elvonult. 1620-ban nem végezték ki a cseh felkelés összes vezetőjét, mert sokan közülük külföldre menekültek. Bár 1969-es monográfiámban magam is azt írtam, hogy a fehérhegyi csata után Bethlen „egyedül” küzdött a Habsburg hatalom ellen, de ezt a pontatlanságot számos későbbi írásomban korrigáltam. Hiszen I. Jakab angol király hadsereget állított fel a Habsburg-koalíció ellen, s fegyverrel küzdött ezen az oldalon Ernst Mansfeld és a jägerndorfi herceg serege is. Ezek a korrekciók azonban nem szerepelnek az 1995-ben megjelenő szintézisben. Azt viszont már 1969-ben is vitattam, hogy Bethlen hadjáratai „a magyar mágnások megriadása” miatt fulladtak volna kudarcba. A sorozatos sikertelenség okai a hadműveletek kellő szintű előkészítésének a hiányában és a célok irrealitásában gyökereztek – ellentétben az e szintézisben szereplő megállapítással. Az sem igaz, hogy 1626-ban Wallenstein vonult volna vissza Bethlen elől, hanem éppen a fejedelem szökött meg az éj leplet kihasználva a drégelypalánki csatáról, hogy a biztos, megsemmisítő vereséget elkerülje – amint azt maga is elismerte. A magyar huszárságot egyáltalán nem a bethleni időkől nevezték így, sőt Bethlen lovasait soha nem is említették ezen a néven. Maga a huszár szó 1378 óta használatos, horvát eredetű, eredetileg rablót (tengeri rablót) jelentett. Mindez megtalálható az 1970-ben megjelent történeti-etimológiai szótárban, vagy az Akadémia Kiadó gondozásában 1973-ban megjelent munkámban (Magyar hadsereg és hadművészet a harmincéves háborúban). A közben eltelt közel negyed század, úgy tűnik, nem volt elegendő ahhoz, hogy a szintézis szerkesztői (szerzői) tudomást szerezzenek minderről. Tovább menve az is köztudott tény, hogy 1626-ban nem Bethlen szervezte a Habsburg-ellenes koalíciót, hanem az angol, a francia és a dán uralkodók. Az pedig csupán élénk fantáziaszüleménynek tekinthető, hogy

Bethlen Erdélyben „modern abszolútizmust” teremtett volna. Ő csupán folytatta azt a korábbi, erősen keleti despotikus jellegű uralmat, aminek belső korlátlanságát a Porta szavatolta. A fejedelem semmiképpen sem alapíthatott egyetemet Nagyszombaton „két évtizeddel Pázmány előtt”, mert annak 1615-ben kellett volna megtörténnie, ami nyilvánvaló képtelenség. Arról különben, hogy ő Nagyszombaton bármikor is egyetemet alapított volna, egyetlen forrás, vagy e témával foglalkozó történetíró nem szól. Magam részéről csupán olyan adattal találkoztam, hogy 1620-ban Bethlen a nagyszombati nyomdát, amolyan „hadiszákmányként”, Erdélybe szállította. (A „Magyarország történeti kronológiája” II. kötetében olvasható ugyan olyan kitétel, hogy 1619 novemberében „Bethlen Gábor akadémiát (főiskolát) alapít Nagyszombatonban (24 hallgató számára ösztöndíjat biztosít)”, amit azután 1622 januárjában áttelepít Kassára, ám 1619 novemberében Bethlen távol tartózkodott Nagyszombattól és egészen más dolgokkal volt elfoglalva, mint főiskola-alapítással!)

Időrendben tovább haladva meg kell állapítanunk, hogy számos tévedést, vagy ferdítést találhatunk a Császár Péterről, I. Rákóczi Györgyről vagy a XVII. századi, négy évtizedes kuruc harcokról írt részekben is. Talán apróságnak tűnik, de jellemző adalék: régóta köztudott tény, hogy a kuruc szavunk semmiképpen nem származhatott Dózsa György hadinépének „crutiatus”(=keresztes) elnevezéséből, s 1978-ban sikerült tisztáznom a XVII. századi kuruc elnevezés történetét is. Ennek ellenére az 1995-ben megjelent könyv 88. oldalán még mindig a régen megcáfolt eredeztetés olvasható. Különben az is már több mint száz esztendeje közismert és elfogadott tény, hogy 1711-ben a kuruc had nem „tette le a fegyvert” Nagymajtényánál. A valóságban mindenki megtarthatta és hazavihette mind a lőfegyverét, mind a szállfegyverét. Nagymajtényánál a két szemben álló sereg ivászáttal egybekötött kibékülése történt meg. Az is pontatlan, hogy 1848-ban Jellačić bán seregét „visszavonulásra kényszerítették” volna a frissen toborzott honvéd erők. A valóságban Móga vonta vissza a csapatait Pákozdtól Baracskaig, Jellačić viszont a kapott rendelkezés szerint Bécs felé vonult el, s december 30-án a móri ütközetben vereséget mért Perczel hadára. A horvát bán 1848-as tevékenységében lehetnek – és még valószínűleg sokáig lesznek is – eltérő megítélések a magyar és a horvát történetírásban, azonban a történeti tényeket tiszteltnél kell tartani és nem szabad utólagosan korrigálni azokat. Vitathatónak tartom a szintézis azon megállapítását is, hogy az 1849-es decemberi trónfosztás egy „teljesen független Magyarországot” hozott volna létre. Ugyanis, amint az köztudott, Kossuth felajánlotta a magyar királyi koronát az orosz cár vejének, Magyarország pedig a cári birodalom protektorátusa lett volna. Nem tudom, ez a státus mennyiben lett volna függetlenebb és nemzetibb, mint Magyarországnak a Habsburgok Dunai Monarchiájában elfoglalt helyzete? Ennek és több más 1848–49-es problémának az elhallgatása, vagy egyoldalú megítélése szerintem káros a helyes magyar identitástudat megteremtése szempontjából is, de méginkább akkor, ha valóban rendezni akarjuk „közös dolgainkat.” Az egyik sarkalatos pont ugyanis, ami elválaszt bennünket szomszédainktól, sőt szembe állít velük, az éppen 1848/49 eltérő értékelése. Azon az alapon, hogy 1848/49-ben az egyik oldalon álltak a forradalomért és szabadságért hevülő, nagylelkű, igazságos ügyért harcoló magyarok, a másikon pedig a „gonosz kamarilla” által feltüzelt, elvakult, ádáz, retrográd célokért küzdő szlovákok, románok, szerbek és horvátok, akik saját érdekeiket is félresöpörve fordultak szembe velünk, sohasem juthatunk közös nevezőre. Emellett nemigen találunk olyan európai nemzetet, vagy történetírást, amelyik elfogadja, osztja a mi nézetünket. Éppen ezért – különösen egy horvát nyelven kiadott magyar történeti szintézisben – sokkal árnyaltabban, a nemzeti önkritikát sem mellőzve kellett volna szólni az összes Habsburg-ellenes küzdelmeinkről, különösen pedig az 1848/49-es eseményekről.

Konkrét kritikai megjegyzéseimet – 1848/49 kivételével – zömében azon korszak eseményeivel kapcsolatban tettem meg, amivel magam is évtizedek óta foglalkozom. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne lennének kifogásaim, kritikai észrevételeim például a XX. századi történeti és kulturtörténeti részzel kapcsolatban is. Mindezek részletes felsorolására azonban nincs mód és lehetőség és nem is érzem azokat a szakmai kompetenciámba tartozóknak. Merem remélni, hogy a fősorolt kirívó tartalmi aránytalanságok, hiányosságok, ferdítések és az eklektikus történetiszemléletet érintő kifogásaim is elegendők azon alapvetően negatív megítélésem alátámasztására, hogy semmiképpen sem volt szerencsés választás éppen *ennek* a magyar történeti szintézisnek a horvát nyelvű kiadása. Mentségül még az sem hozható fel, hogy ne lenne ennél sokkal újabb, korszerűbb, pontosabb összefoglalás. A horvát nyelvű bevezető tanúsága szerint Dr. Drago Roksandić is ismert több, ennél sokkal modernebb és színvonalasabb magyar történeti összefoglalást. Nem az én feladatomban annak kutatása, hogy a horvát fordító és szerkesztő miért éppen a Hanák Péter nevével fémjelzett munkát ítélte a legalkalmasabbnak a horvátországi megjelenítésre. Én úgy vélem, hogy a Dr. Roksandić által fősorolt és nyilván ismert szintézisek közül talán a Kosáry Domokos–Várdy Béla által 1969-ben kiadott szintézis (History of the Hungarian

Nation) lefordítása lett volna a legszerencésebb, amit Kosáry Domokos minden bizonnyal szívesen kiegészített volna a valóban napjainkig – és nem 1980-ig – terjedő időszak történetével. Ám ha Dr. Roksandić előnyben kívánta részesíteni egy már teljesen kész mű lefordítását horvátra, rendelkezésére állt volna például a magyar történelem eseményeit 1990-ig tárgyaló, 1993-ban Berlinben megjelent „Ungarns Geschichte”, vagy „A magyarságtudomány kézikönyvében” német nyelven is megjelent történeti áttekintés is. Mindkét mű akár tartalmi arányait, akár az adatok pontosságát és szemléletét tekintve jelentősen fölülmúlja a Hanák Péter nevével fémjelzett szintézist és úgy mellékesen megjegyezve alkalmasabb is e munkánál a közös dolgaink rendezésére. Talán nem ártott volna figyelembe venni azt is, hogy Zágrábban immáron harmadik éve működik egy a magyar történelem oktatásával is foglalkozó Hungarológiai Tanszék, amelynek a hallgatói több mint nyolcvan százalékban horvát anyanyelvűek és ugyancsak szükségük lenne egy, a magyar történelmet színvonalasan és arányosan bemutató horvát nyelvű Magyarország története tankönyvre, amelyből a magyarul még nem tudó kezdő hallgatók is tanulhatnának. Ez a munka semmiképpen sem alkalmas e feladatra.

Folyóiratunk 1995. évi évfolyamában Hermann Róbert két tanulmánya az Országos Tudományos Kutatási Alap F 013416. számú, Görgei Artúr 1848–49. évi iratainak összegyűjtését célzó pályázatának támogatásával készült:

- Merénylet a fővezér ellen? – Görgei sebesülése. 1995/1., 88–100. o.
- A Görgey-kérdés mai állásáról. Gondolatok és megjegyzések Kosáry Domokos „A Görgey-kérdés és története” című kötete kapcsán. 1995/4., 116–134. o.

A Hadtörténelmi Közlemények Szerkesztősége